

nej mierze polityka społeczna; 4. za szczególnie nośne kwestie, ilustrujące wykład o polityce, wskazuje się zaspokajanie potrzeb, instytucjonalizację życia kulturowego oraz procesy decyzyjne; 5. wskazuje się na rolę państwa oraz jego podmiotów w generowaniu zachowań politycznych, jak też istotę kultury politycznej.

Podniesione w książce kwestie poznawcze przekonują, że zasługuje ona na uwagę akademickiego środowiska politologicznego, jak też praktyków kształtujących politykę oraz kulturę polityczną.

Andrzej Chodubski

Ideologie, doktryny, ruchy społeczne i polityczne. Wybrane problemy, red. Maria Marczevska-Rytko i Wojciech Ziętara, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015, ss. 579.

Nośne zagadnienia poznawcze, ujawniające się w badaniach politologicznych, tj. ideologie, doktryny, ruchy społeczne i polityczne stały się przedmiotem prezentacji 35 artykułów, przygotowanych z okazji jubileuszu 30-lecia istnienia Zakładu Ruchów Politycznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Jest to wyjątkowa instytucja, szczytująca się, ważnym, bogatym dorobkiem badawczym z zakresu współczesnych ideologii, doktryn oraz ruchów społecznych i politycznych. Znaczące są opracowania powstałe w niej dotyczące chrześcijańskiej demokracji, socjaldemokracji, konserwatyzmu, liberalizmu, populizmu, ekstremizmu politycznego, ruchów narodowych, hakytywizmu, feminizmu.

We *Wstępie* wskazuje się, że pracownicy Zakładu zrealizowali w ciągu 30 lat jego istnienia (w latach 1984–2014) wiele znaczących wyzwań naukowo-badawczych, stali się szeroko rozpoznawani w naukach humanistycznych i społecznych w kraju i za granicą. Przypomina się tu ogniwa budowy lubelskiego środowiska politologicznego, w ramach którego znaczące było i jest miejsce Zakładu Ruchów Politycznych.

Zawarte w książce teksty podzielono na trzy części, tj. 1. Kwestie teoretyczne; 2. Ideologie i doktryny polityczne; 3. Ruchy społeczne i polityczne oraz kwestie systemowe. W pierwszej z nich ukazuje się zagadnienia: 1. Pomiędzy pragmaty-

zmem a radykalizmem. Ideologia w dobie post-ideologii; 2. Miejsce doktryn politycznych w typologiach myśli politycznej; 3. Ruch społeczny – ruch polityczny. Analiza terminologiczna; 4. Kategorie nowych ruchów społecznych w wybranych ujęciach teoretycznych; 5. Możliwości poznawcze myśli politycznej i ruchów politycznych – odmienności i podobieństwa przedmiotów badań; 6. Cywilizacja jako odpowiedzialność. Przypadek Polski.

Wskazuje się, że ideologia jest domeną myśli ludzkiej, a ta ujawnia się jedynie jako przejaw twierdzeń, manifestów czy sądów, które nie tylko mogą być błędne, ale również zakłamane i bałamutne. Jeśli uświadamia się sobie, że polityka nigdy nie była sferą zdominowaną przez ludzi nieomylnych, prawdomównych i prostolinijnych, to uzyskuje się zaledwie *przedsmak* ideologii. Zauważa się, z jednej strony, że ujawnia się głęboki kryzys, w jakim znalazła się debata ideologiczna we współczesnej polityce z drugiej, że wieszczona teza o ideologii wciąż wydaje się raczej prowokacją intelektualną niż opisem rzeczywistości.

Przypomina się, że doktryny polityczne są różnie definiowane. We wszystkich jednak definicjach (pomijając wąskie, praktyczne rozumienie anglosaskie) zwraca się uwagę na ścisły związek doktryn politycznych z ideologicznymi. Prezentując istotę *ruchu społecznego* zauważa się, że w Polsce definiują go zwykle socjologowie (socjologia ruchów społecznych, socjologia zmiany społecznej, socjologia polityki, socjologia struktur społecznych), a w małym stopniu jest on w polu badań politologii, która w kontekście organizacji i funkcjonowania państwa koncentruje się na władzy politycznej, państwie, partiach politycznych i określonych, konkretnych ruchach politycznych (liberalizm, konserwatyzm, socjaldemokracja, chrześcijańska demokracja, „nowe” ruchy społeczne). W wykładzie czytelnik określa się cechy ruchu społecznego. Zauważa się m.in., że działalność ruchu społecznego wyznacza zbiorowy, nadrzędny interes uczestników działań. Może nim być wprowadzenie zmiany w stosunkach społecznych, przekształcenie rzeczywistości społecznej, zmiana własnego położenia społecznego, stworzenie nowego porządku międzynarodowego, zachowania naturalnego środowiska człowieka itp. Zatem cele ruchu mogą być długofalowe, strategiczne. Ruch społeczny ma bardziej bądź mniej sprecyzowane elementy strategii, tak-

tyki i posługuje się określonymi wspólnymi metodami działania, jak np. propaganda w środkach masowej komunikacji, działalność wydawnicza, akcje wieców, strajki, demonstracje, udział w wyborach, referendach, działania zbrojne (współczesne terroryzm). Poza celem priorytetowym zmierza do objęcia swym zakresem zainteresowań wszystkich podstawowych kwestii społecznych, związanych się ze społecznym usytuowaniem uczestników ruchu. Ruch społeczny jest działalnością dużych grup ludzi, a nie państwa lub jego organów.

Wskazuje się, że ruchy społeczne, przez które rozumie się ruchy, które powstały na fali młodzieżowej rewolwy lat 60. XX w. są prezentowane niejako w opozycji do „starych” ruchów politycznych, w ramach których wskazuje się m.in. na takie klasyczne ognia, jak ruch związkowy, robotniczy czy chłopski. Kształtowanie się ruchów społecznych charakteryzuje się według Alaina Tourainéa (konflikt społeczny), Clausa Offego, Anthony'ego Qiddensa, Immanuela Wallersteina.

Charakteryzując możliwości poznawcze myśli politycznej i ruchów politycznych zauważa się, że nierzadko specjaliści zajmujący się nimi podejmują się refleksji badawczej, której przedmiotem jest myśl polityczna, a nie zwracają zazwyczaj uwagi na doniosłość wartości społecznych, konstytuujących poglądy polityczne. Z kolei, w trakcie badań w zakresie myśli politycznej nie czynią tego w sposób należyty, ponieważ koncentrują się na opisywaniu zdarzeń związanych z działaniami polityków oraz ideologów, a nie na przedstawianiu i wyjaśnianiu ich poglądów. W związku z tym dochodzi do pomylenia wielu pojęć i podejść poznawczych, a zatem niezrozumienia specyfiki badawczej; zwłaszcza zaś sposobów eksploracji i osobliwości narracyjnych w trakcie prezentacji myśli politycznej (s. 69).

W prezentacji zagadnienia cywilizacja jako odpowiedzialność, wychodzi się z założenia, że fundamentem cywilizacji i warunkiem moralności jest jednostkowa odpowiedzialność. Formowanie człowieka ku cywilizacji oznacza przede wszystkim wykształcenie w nim zdolności do przyjmowania odpowiedzialności za własne słowa i czyny. Przypomina się, że *choroby Zachodu* stają się przedziej czy późniejsi polskim, a jednocześnie – ku ubolewaniu – wielu – tamtejsze osiągnięcia nie zawsze stają się Polaków udziałem. Groźnym dla polskiej umysłowości aspektem

amerykańskich produkcji jest krotocwilny prawdziwie romantyczny stosunek bohaterów do fundujących porządek zasad i procedur (s. 91).

W części drugiej, charakteryzując ideologie i doktryny, wyodrębniono analityczne zagadnienia: 1. Etnocentryzm jako doktryna polityczna; 2. Nacjonalizm jako próba rewitalizacji doktryny narodowej i postulatu państwa narodowego; 3. Współczesny nacjonalizm a globalizacja przełomu XX i XXI w.; 4. Tradycja nacjonalizmu ukraińskiego; 5. Hiszpański karlim jako „przypadek główny” tradycjonalizmu legitymizacji; 6. Korporatyzm – inspiracje ideowe, cechy wzorca instytucjonalnego, polityka publiczna; 7. Polityczność, polityka, liberalizm w ujęciu Carla Schmitta i Chantal Monffe; 8. Liberalizm w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Zarys problemu; 9. Agoryzm, czyli teodycea na opak; 10. Kryzys ideowy współczesnej socjaldemokracji; 11. Zachodni marksizm w praktyce – ruch robotniczy jako *Gegenwelt*; 12. W stronę wolności (nie) absolutnej. Anarchizm filozoficzny A. J. Simmons; 13. Polskie koncepcje solidaryzmu społecznego na przykładzie Leopolda Caro; 14. Pojęcie i tożsamość chrześcijańskiej demokracji; 15. Idea ziemskiego zbawienia w wizjach ładu społeczno-politycznego; 16. Doktryna apartheidu i jego endo- i egzogeniczne determinanty; 17. Polityczne uwarunkowania współczesnego fundamentalizmu religijnego; 18. Ideologiczne źródła przemocy politycznej. Studium przypadku 2083 A. European declaration of independence Andersa Nehring Brevika.

W opracowaniach tych dużą wagę przywiązuje się do analizy aktualnych zagadnień, ściśle związanych z ideologią i doktrynami politycznymi. Dostarcza się w nich wiedzy definicyjnej oraz sytuującej je w przestrzeni współczesnych przemian kulturowych i cywilizacyjnych.

Wskazuje się, w kontekście zachodzących jednocześnie procesów unifikacyjnych, tj. tworzenia się globalnej społeczności obywatelskiej oraz dążeń dywersyfikacyjnych zorientowanych na umacnianie się tożsamości społeczności etnicznych, nośnym wyzwaniem poznawczym *stricte* intelektualnym oraz istotnym zadaniem w urzeczywistnianiu strategii globalnego ładu demograficznego są kwestie etniczne. Waga problemu wynika z takich przesłanek, jak np. liczba ludności świata – ok. 6 mld osób, komunikacja społeczna – 8 tys. języków (w tym ok. 3 tys. ujawnia aspiracje do niezawisłości politycznej), 4 tys. wyznań (s. 97).

Zauważa się dalej, że procesy i integracje państw odbywają się kosztem suwerennego państwa narodowego. Procesy globalizacyjne znajdują odbicie m.in. w handlu, migracjach, turystyce, masowej komunikacji, a przy tym ujawnia się erozja kwestii narodowościowych. Problem ten z dużą starannością ukazuje się prezentując tradycję nacjonalizmu ukraińskiego. Na uwagę zasługuje prezentacja hiszpańskiego karlizmu jako przejawu tradycjonalizmu i legitymizmu. Nośne poznawczo są charakterystyki: korporatyizmu, polityczności (w ujęciu Carla Schmidta i Chantal Monffe), liberaberdlizmu, agoryzmu, współczesnej socjaldemokracji, zachodniego marksizmu w praktyce, anarchizmu filozoficznego, polskich koncepcji solidaryzmu społecznego (na przykładzie Leopolda Caro (1864–1939) – ekonomisty, prawnika, filozofa, działacza społecznego, związanego z uniwersytetem i politechniką we Lwowie), chrześcijańskiej demokracji, idei ziemskiego zbawienia w wizjach ładu społeczno-politycznego, doktryny apartheidu. Dalej wskazuje się na polityczne uwarunkowania współczesnego fundamentalizmu religijnego. Zauważa się, że w ostatnich dziesięcioleciach religie, a zwłaszcza ich kategoryczne upostaciowania w formie fundamentalizmu, stały się ważnym czynnikiem kształtowania postaw ludzi na całym świecie. Wzrastająca liczba ludzi żyjących na marginesie głównego nurtu rozwoju społecznego i politycznego coraz częściej sięga do odnawianych, fundamentalnych wartości religijnych jako gwarancji tożsamości i nadziei na odbudowę własnej pozycji społecznej i politycznej.

Nośny poznawczo jest tekst stanowiący próbę zdefiniowania ideologicznych przesłanek podejmowania aktów przemocy politycznej z perspektywy sprawcy. Podjęto w nim próbę rekonstrukcji sposobu myślenia, argumentacji, tłumaczeń, wyjaśnień i usprawiedliwień sformułowanych przez dokonującego czynu, które nie tylko doprowadziły do jego popełnienia, lecz przede wszystkim pozwalają żywić przekonanie o konieczności i słuszności postępowania, a w skutek tego nie odczuwać berzmienna emocjonalnego, moralnego, etycznego, obyczajowego i politycznego.

W trzeciej części książki ukazano zagadnienia: 1. Ruch konserwatywno-liberalny w państwach Europy Środkowo-Wschodniej po 1989 r.; 2. Polskie parlamentarne partie chadeckie wobec religii i Kościoła (1989–2001); 3. Partie „inne” w syste-

mie politycznym Szwecji; 4. Populizm jako czynnik przełamujący podział postkomunistyczny; 5. Nowe oblicze sekt i ruchów religijnych: od edukacji i biznesu do polityki. Oceny i prognozy; 6. Wpływ kontekstu politycznego na działania ruchu komunistycznego w Polsce; 7. Od różnorodnej tożsamości do projektu globalnej demokracji Antyglobalizm i ruch antyglobalistyczny; 8. Polityczny wymiar zielonych utopii w USA na przykładzie koncepcji Ekotopii Ernesta Callenbachka; 9. Ruchy neopogańskie XX i XXI wieku; 10. Referenda i plebiscyty w systemach autorytarnych i totalitarnych; 11. Populizm a konstytucjonalizm wobec referendów europejskich.

Dostarcza się bogatej warstwy wiedzy deskryptywnej i eksplanacyjnej o różnych aspektach życia politycznego i związanych z nim ruchami społecznymi. Nośne są kwestie globalizacji oraz społecznego oporu wobec wielu jej przejawów. Zwraca się uwagę na nowe ogniwa instytucjonalizacji życia kulturowo-cywilizacyjnego. Charakteryzując np. populizm zauważa się, że jest to jedno z najczęściej występujących pojęć. Mimo że odmiennie jest ono na wszelkie możliwe sposoby, to jego treść nie została jednocześnie zdefiniowana i niewiele wskazuje na to, by miało to się udać (s. 283). Podobnie też wskazując na różnorodność sekt i ruchów religijnych, uwzględnia się czynniki historyczne, społeczne, kulturowe i polityczne. Zauważa się, że nie ma adekwatnej ich definicji. Względy metodologiczne, a w tym źródłowe utrudniają też proces badawczy tej przestrzeni kulturowej (s. 394). Wskazuje się też, że nie ma zgodności ani co do terminologii, ani klasyfikacji istniejących kategorii ruchów religijnych, a w tym ruchów neopogańskich.

Z dużą starannością prezentuje się zagadnienia, instytucje referendów i plebiscytów ujawniających się w systemach autorytarnych i totalitarnych. Zauważa się, że definiowanie tych instytucji jako klasycznych instrumentów demokracji bezpośredniej nie ma zastosowania do ustrojów o charakterze autorytarnym czy totalitarnym. Swoistą kontynuację problemu przedstawia się w artykule o populizmie i konstytucjonalizmie wobec referendów europejskich. Wskazuje się, że w Unii Europejskiej ujawnia się unikanie stosowania demokracji bezpośredniej. Brak zdecydowanego stanowiska stanowi zagrożenie dla wyzwania – urzeczywistnienia demokracji przez referenda (s. 487).

Autrzy poszczególnych opracowań są przedstawicielami większości polskich ośrodków akademickich (s. 439–500). Legitymują się bogatym dorobkiem naukowo-badawczym, w tym wiążącym się z działalnością Zakładu Ruchów Politycznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Prezentowane studia i opracowania wzbogaca *Aneks*, w którym ukazuje się wykaz konferencji zorganizowanych przez Zakład Ruchów Politycznych (z ukazaniem wybranych zdjęć ich uczestników), wykaz serii wydawniczych Zakładu Ruchów Politycznych, listę wypromowanych w tym Zakładzie profesorów tytułarnych, doktorów habilitowanych oraz doktorów; jak też *Bibliografia* i *Indeks osobowy*.

W refleksji ogólnej należy stwierdzić, że prezentowana książka zasługuje na dużą uwagę przede wszystkim ze względu na: 1. ukazanie współczesnego stanu badań o ideologiach, doktrynach, ruchach społecznych i politycznych; 2. wskazanie osiągnięć badawczych i organizacyjnych w tym względzie Zakładu Ruchów Politycznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; 3. dostarczenie usystematyzowanej wiedzy o ideologiach, doktrynach, ruchach społecznych i politycznych; 4. osadzenie przestrzeni poznawczej w starannie zebranych materiałach źródłowych i literaturze przedmiotu; 5. ukazanie zjawisk i procesów życia kulturowego, a zwłaszcza politycznego w szerokim kontekście przemian cywilizacyjnych.

Andrzej Chodubski

Marek Rewizorski, *Agora interesów. G 20 i wyłanianie się nowego zarządzania*, Difin, Warszawa 2015, ss. 361.

Definiując obraz współczesnego świata wskazuje się zwykle szybkie tempo w rozwoju naukowo-technicznym, międzynarodowe rozwiązania prawne, nowoczesną edukację zorientowaną na budzenie świadomości współczesnych przemian cywilizacyjnych i ich skutki. W rzeczywistości tej z dużą siłą ujawniają się zjawiska i procesy globalizacyjne. Jednym z nich jest globalne zarządzanie. Problem ten stał się podmiotem analizy poznawczej w prezentowanej książce.

Wskazuje się, że głównym jej celem jest analiza funkcjonowania G 20 na poziomie przywódców państw jako relatywnie nowego, istniejącego od 2008 r. klubu współpracy międzynarodowej, będącego zarazem systemowym centrum globalnej sieci powiązań. Grupa ta zorientowana jest na budzenie umiejętności łączenia się i wspólnego działania przez państwa na różnych poziomach, co stanowi zmianę jakościową w porównaniu do powolnego i mało elastycznego funkcjonowania organizacji międzynarodowych powstałych po II wojnie światowej.

We *Wprowadzeniu* do zasadniczego wykładu zawartego w książce wskazuje się, że fundamentalne zmiany w systemie międzynarodowym stanowią: 1. rosnące znaczenie państw niezachodnich, skupianych w ramach grupy BRICS (Brazylia, Rosja, Indie, Chiny, Republika Południowej Afryki); 2. zwiększająca się liczba interakcji między państwami i ich obywatelami, wywołowanymi przez rewolucję w technologii komunikacyjnej i pojawienie się cyberprzestrzeni; 3. wzrastająca podatność nawet najpotężniejszych państw i ich obywateli na transgraniczne zagrożenia wywoływane głównie przez terroryzm, choroby, niekorzystne dla człowieka zmiany klimatu; 4. rozwój globalnych sieci powiązań, które odgrywają zasadniczą rolę w tworzeniu, rozwijaniu, dyfuzji i implementacji rozmaitych norm, zasad i regulacji obejmujących coraz to nowe dziedziny porządku od nadzoru bankowego, a skończywszy na polityce ochrony zdrowia.

Zauważa się, że jednym z centrów globalnej struktury sieciowej będącym forum dialogu między państwami a podmiotami niepaństwowymi w zakresie globalnego zarządzania (*globalgovernance*) jest grupa dwudziestu (G 20). W globalnej sieci, której centrum stanowi G 20, znajdują się ważne instytucje międzynarodowe NATO, G 8 (od 2014 r. G 7), Organizacja Współpracy Islamskiej, Szanghajska Organizacja Współpracy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFG), Bank Światowy, Światowa Organizacja Handlu (*World Trade Organization* – WTO), Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (*Organization of Economic Cooperation and Development* – ECD). W grupie dwudziestu uczestniczą rozwinięte gospodarczo, demokratycznie państwa Zachodu, potęgi wschodzące, a także Unia Europejska. Członkowie G 20, działając kolektywnie, starają się wywierać wpływ na postępowanie procesu globalizacji poprzez kształtowanie globalnego zarządzania i jego poszczególnych reżi-